

КИТАПХАНА-МƏЛИМЛЕМЕ ТАРАЎЫН БАСҚАРЫҰ УСЫЛЛАРЫН ЖЕТИЛИСТИРИҰ

Худайбергенова Маржан Балтабаевна

Ўзбекистан мэмлекет көркем өнер хэм мэденият институты

Нөкис филиалы “Мэденият хэм китапхана искерлиги”

кафедрасы оқытыўшы

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10020575>

ARTICLE INFO

Received: 12th Oktober 2023

Accepted: 18th Oktober 2023

Online: 19th Oktober 2023

KEY WORDS

Китапхана-мәлимлеме,
басқарыў усыллары,
тәжрийбе, хызмет, мәкеме.

ABSTRACT

Мақалада китапхана-мәлимлеме тараўын басқарыў
усылларын жетилистириўдиң аҳмиети ҳаққында сөз
етиледи. Бүгинги күнде китапхана-мәлимлеме
тараўын басқарыўда заманагөй инновациялық
усылларды әмелиятта қоллаў, нәтийжели искерлик
көрсетип атырған китапхана-мәлимлеме
мәкемелериниң тәжрийбелерин үйрениў бойынша
пикир-усыныслар билдирилген.

Китапхана-мәлимлеме тараўындағы жаңа реформалар мэмлекет
раўажланыўының мэдений-ағартыўшылық хэм жасларға тийисли мэмлекет
сиясатының трансформация процесслерин әмелге асырыўда үлкен орын тутады.
Халқымыздың руўхый кәмиллигин асырыў, китапхана-мәлимлеме тараўында сапалы
хызмет көрсетиўдиң мүмкиншиликлерин еле де жетилистириў бағдарында заманагөй
стратегиялық жобалар жаратыў хэм мэмлекет бағдарламаларын ислеп шығыў
бойынша журтымызда кең көлемли унамлы жумыслар әмелге асырылып атыр.
Әсиресе, тараў ўәкиллериниң маманлығын системалы асырып барыў, абырайлы шет ел
китапханалардың жумыс тәжирийбесин үйрениў, тараўдың басқарыў искерлигин
түптен жетилистириў, хызметкерлерди социаллық қорғаў хэм хошаметлеп барыў
мэмлекетимиздиң үстинликке ийе бағдарындағы ўазыйпаға айланып үлгерди.

Китапхана-мәлимлеме искерлиги – китапхана-мәлимлеме мәкемелериниң
информацион-коммуникация технологиялары тийкарында китапхана-мәлимлеме
фондларын қәлипестириў хэм китапхана-мәлимлеме хызметин көрсетиўди
шөлкемлестириў бойынша искерлик[lex.uz:1].

Китапхана-мәлимлеме системасын басқарыўға заманагөй жантасыў, раўажланған
шет еллердиң алдыңғы тәжирийбелерин жергиликли әмелиятта қоллаў,
китапханалардың жаңаша инновациялық хызмет көрсетиўин тәмийинлеў басқарыў
усылларының жетик қолланылыўына қарай қәлиплеседи. Сол себепли де тараўдағы
басқарыў системасын жоқары дәрежеде шөлкемлестириў жумысларын алып барыў,
халықаралық бирге ислесиўлерди жолға қойыў аҳмийетли ўазыйпа болып,
басқарыўдың жаңа усулларын қоллаўды талап етпекте.

Халықымызға хызмет көрсетиўши барлық мәкемелердиң басқарыў жумыслары
үлкен жуўапкершилик талап ететуғын процесслерден бири. Китапхана-мәлимлеме
тараўында да басқарыўдың өзине тән усуллары болып, олардың тийкары мақсети

ҳалқимызга сапалы ҳам оператив хызмет көрсетиўден ибарат. Тараўға тийисли китапларда китапхана-мәлимлеме искерлигин басқарыў усыллары бойынша төмендегише түсиник бериледи.

Басқарыў усыллары – бул белгиленген мақсет ҳам ўазыйпаларға ерисиў ушын система ямаса оның киши бөлимлерине, мақсетке бағдарланып тәсир көрсетиў қураллары ҳам усылларының жыйындысы. Усыл басқарыў процесиниң зәрүрли бөлеги есапланады. Басқарыўда прогрессив усылларды қоллаў басқарыўдың натийжелилигин тәмийинлейди. Себеби, басқарыў усыллары жәрдеминде адамлар жәмәәтке ҳам оның барлық ағзаларына тәсир көрсетеди. Сол себепли де басқарыў субъекти ҳам басқарыў объектиниң айрықшалығы ҳам өзине тәнлигин итибарға алыў керек. Басқарыў усыллары төмендегише классификацияланады:

- шөлкемлестирилген-буйрық усыллары;
- экономикалық усыллар;
- социал-психологиялық усыллар[2:183].

Жоқарыда белгиленген үш басқарыў усыллары биргеликте, бир-бирин толықтырған ҳалда қолланылады.

Басқарыў жумысы қурамалы социал-мәдений система сыпатында өзине тән өзгешеликке ҳам раўажланыў низамлықларына ийе. Негизинде, китапханашылық искерлиги системасы төмендеги жөнелислерди өз ишине алады:

- Китапханалар тармағы;
- Китапхана фондын топлаў;
- Китапхана-мәлимлеме хызметин шөлкемлестириў;
- Китапхана-мәлимлеме искерлигин илимий тийкарда шөлкемлестириў;
- Китапхана-мәлимлеме искерлигиниң методикалық тәмийнаты;
- Кадрларды таярлаў ҳам қайта таярлаў;
- Китапхана-мәлимлеме искерлигин басқарыў.

Басқарыў объекти болса:

- Китапхана және оны шөлкемлестиретуғын система бөлимлери;
- Китапхана-мәлимлеме шөлкеминиң персоналы;
- Китапхана-библиографик резерви;
- Экономикалық резервлер.

Басқарыў субъекти арнаўлы бир объектти басқарыў кепиллиги берилген жәмәәт органы ямаса басқарыўшы шахс болыўы мүмкин. Басқарыў субъекти ҳам басқарыў объекти өз-ара байланыслылығы кадрлар, принциплер, ўазыйпалар, басқарыў усыллары ҳам басқарыў технологияларын өз ишине алыўшы басқарыў системасы арқалы ғана әмелге асырылады. Басқарыўдың зәрүрли ўазыйпаларынан бири китапхананың бир пүтип система екенлиги ҳам раўажланыўын тәмийинлейтуғын мақсеттин анықлап алыўдан басланады. Басқарыў мазмунына қарап “хызметкерлер”, “пайдаланыўшылар”, “технология”, “экономикалық резервлар” түсиниклери сыяқлы басқарыў объектилерине байланыслы болады.

Бүгинги күнде Германия, Уллы Британия, Австрия, АҚШ, Россия, Латвия, Украина, Беларусь, Қазақстан, Әзербайжан сыяқлы раўажланған мәмлекетледеги китапхана-мәлимлеме мәкемелери басқарыў принциплериде тийкарғы итибарды

пайдаланыўшылардың қызығыўшылығы болған китаптар ямаса электрон китаптарға қаратқан. Бунда тек ғана талап хәм мүтәжлик тийқарғы орында турады. Ең көп пайдаланылған тараўлық китаптар сатып алынады. Ең көп китабы оқылған авторлар китапхана тәрәпинен хошаметлендириледі.

Қәнигелер аралықтан да өз жумысларын әмелге асыра алады. Ерисилген нәтийже бойынша хәр бир хызметкердің мүнәсип үлеси белгиленип итибарға алынады. Басқарыўда тек ғана китапханашының емес, пайдаланыушының билимлерин жетилистириў бойынша системалы жумыслар алып барылады. Бундай тәжриберелерди де елимиздеги китапхана-мәлимлеме мәкемелеринде қоллаў арқалы басқарыўда да, китапхана-мәлимлеме тараўында да жаңа жумыс усылларын ийелеген болар едик.

Басқарыў усылларын жетилистириў арқалы келешекте мәмлекетлик китапханалар негизинде жеке-меншик китапханалар қәлиплеседи. Соның менен бирге, түрли усыллары (басқарыў усыллары), жүзеге келеди. Китапханаларды шөлкемлестириў, олардың дүзилиси, хызметкерлер таңлаўы хәм басқалар түп-тийкарынан өзгерип кетеди [Артемьева:12] – деген илимий көз қараслар басқарыў усылларын жетилистириў кереклигин дәлиллейди.

References:

1. 2011-жыл 13-апрелдеги “Мәлимлеме-китапхана искерлиги хаққында”ғы 280-санла ӨзРН. Қараңыз: <https://lex.uz/docs/1769736?ONDATE=19.04.2018>
2. Махмудов М. Кутубхона – ахборот фаолиятини бошқариш. – Тошкент, ЎзДСМИ. 2019. 436-бет.
3. Артемьева Е. Система управления библиотечным делом. – Россия.: 2014. http://www.spsl.nsc.ru/wp-content/uploads/filebase/centreno/modul4/lekt4_md14_compressed.pdf